1. אַחוֹר וַקַדֵם צַרְתַנִי ַוּהָשֶׁת עָלַי בַּפֶּּכְה: וַהְשֶׁת עָלַי בַּפֶּּכְה:

חורה אור

תהלים קלט ה 2. וַיִּבֶּן יְיָ אֱלֹדִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מַן לקח מן ָּהְאָרֶם לְאִשָּׁה וַיְבָאֶהְ אֶל בראשית ב כב האַדָם: 3. וִיִּמֵח אַת כָּל הַיִּקוּם 3. וַיִּמַח אַת ני זְיַבֶּװּוֹ בֶּל זִיְּקְהַבּ אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדְמָה מֵאָדָם עַד בְּהַמֶּה עַד רֶמֶשׁ וְעַד עוֹף הַשָּׁמֵיִם וָיּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ וַיִּשְּׁאֶר אַך נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בראשית ז כג בתבה: בּוֵבֶּה: בואשתו כג 4. וַיִּיצֶר יְיָ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָּר מִן הָאֲדָמָה ויפח באפיו נשמת חיים

9. וה.. הלם אבם ביה.. אלם אבם ביה. אלם הלבא את אלם הלבא ביה. ַתְּבֶּוְ יָּבָּנ. בּוֹאָס וּ װְרַ 6. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אלהים ברא אתו זְכָר אלהים ברא

בראשית א כז ויפל יי אלהים י. וַנְבֵּל יְיָ בֶּּלוּים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדֶם וַיִּישְׁן וַיִּקַח אַחַת מִצֵּלְעֹתָיו ויסגר בשר תחתנה:

רבינו חננאל

ואמרינז לימא מתניתיז פסיז. ואוקימנא פסין. יאוקימנא אפי תימא חנניא, אימור דאמר חנניא חבלים ולא פסין . לבור. לבאר מי אמר כו'. דתניא אחד (רשות) [באר] הרבים ובור הרבים ובאר היחיד עושין להן פסין כו'. אפי' תימא ר"ע באו דפסיקא ליה לא שנא דרבים ולא שנא דיחיד וקתני], מכונסין דלא ורבים דגא שנא ו [קתני], מכונסין פסיקא ליה כר׳. י פסיקא ייח כו. לימא מתניתין דלא כר׳ יהוד׳ בן בכא, דתנן ר׳ יהוד׳ בן בבא אומר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד קתני לביראות לא שנא דרבים ולא שנא דיחיד. אפי׳ תימא מתני׳ ר״י בן בכא ביראות במשנתינו, ביראות דרבים אין ביראות דיחיד לא, ומאי ביראות וביראות ר׳ ירמיה דיו עומדין. פי׳ שני עמודין. כלומר נראין כשנים. תנן ר' יהוד' אומר כל השיתין פטורין חוץ מן הדיפרא, אמר עולא אילן . העושה שתי פירות בשנה כו׳. דיו פרצופין היו לו שנאמר לאדם הראשון אלהים את הצלע. רב ושמואל חד אמר פרצוף, יסבות היה אבו פובוןי, וחד אמר זנב. ר' אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם, וכתיב בצלם אלהים ברא אותו. אלהים ברא אותו, בתחילה עלה במחשבה ליבראות שניהם כאחד. שכז בכרכי הים היו קוריז

ראויין לשתיית אדם תשמיש דירה מעלייתא היא ואין להקשות א"כ אמאי אמר בגמרא מתני׳ דלא כרבי עקיבא מדלא קתני בורות דילמא נקט ביראות דאפי׳ י׳ כורין שרי (ב) וי״ל דמתניתין

ר' יהודה היא דלא שרי אפי' בבאר אלא בית סאתים וא"ת ומאי שנא גבי שיירא דבעו רבנן שלא יהא בית סאתים פנוי והכא גבי פסין דגריעי טפי מחבלים כדאמר בגמרא לא אלרכיה שלא יהא בית סאתים פנוי וי"ל דגבי שיירא הואיל ונעשה לצורך שעה לא הוי חשיב מוקף לדירה כמו פסין אי נמי גבי עולי רגלים הקילו והחשיבו פסין כמו מחילה גמורה כמו שהקילו לענין פרוץ מרובה על העומד ומ"מ לריך לפרש כפירוש הקונטרס דחשיבי פסין מוקפין לדירה אע"פ שאין אדם דר שם דאלת״ה תחשה מתני׳ לרב הונא בר׳ כ׳ חנינא דבעי למימר בפ' הדר (לקמן דף סו:) דמחילה שאינה מוקפת לדירה לא שמה מחיצה דפריך לר' יוחנן דאמר מחיצה היא אלא שמחוסרת דיורין: בוך לחוד ובאר לחוד. המקשה נמי היה יודע שיש חילוק בין בור לבאר דמתני׳ היא אלא שהיה מדקדק לפרש מדלא פירש במילחיה ופסין לבאר מכלל דלא מפליג כמו שמדקדק בסמוך וה״ה דהוה מלי למימר מתניתין דלא כתנא קמא דבמתני' קתני דווקא באר ולא בור: בור לחוד. פירש רש"י בור מים מכונסין דעבידי דפסקי ואע"ג

דלקמן בפירקא קאמר טעמא דבעינן מים חיים משום דבעינן מידי דחזי לאדם האי טעמא לא שייך אלא לר׳ יהודה בן בבא דאמר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים לבד וטעמא משום דבעי מידי דחזי לאדם דאי משום דלא פסקי אפילו בור רבים נמי דאין לחוש דילמא פסקי אבל שאר תנאים טעמייהו משום דלא פסקי דאי בעי מידי דחזי לאדם אפילו בור הרבים נמי לה: בשלמא למ"ד פרצוף היינו בו'. מכאן היה מקשה ריב"ם על פ״ה דפירש בריש כתובות (דף ח.) ב' יצירות הוו ולכך בריך שתים יוצר האדם ואשר ילר דהוי כמ״ד זנב ועוד דבתר הכי קאמר התם לכ״ע חדא יצירה הוי מר סבר בתר מחשבה אזלינן ומר סבר בתר מעשה אזלינן והיינו כמ"ד זנב דאליבא דידיה דרשינן הנהו קראי כרבי אבהו לכן נראה דשתי ילירות הואי היינו כמאן דאמר פרלוף:

להרחיק כל שהוא. כל מה שבלבו לעשות היקף גדול: וכלבד שירבה אפילן י' בורין מותר. פ"ה והני פסי ביראות נמי הואיל ומימיהן בפסין. דכל כמה דמרחיק מבור מגדיל ריוח שבין דיומד לדיומד ולריך להרבות בפסין עד שלא יהא בין פשוט לפשוט ובין פשוט לדיומד יותר מי׳ אמות לר׳ מאיר או מי״ג אמה ושליש לרבי יהודה:

> להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסין ר' יהודה אומר עד בית סאתים אמרו לו לא אמרו בית סאתים אלא לגנה ולקרפף אבל אם היה דיר או 6 סהר או מוקצה או חצר אפילו בית חמשת כורין אפילו בית עשרה כורין מותר ומותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסין: גבו' לימא מתני' דלא כחנניא דתניא עושין פסין לבור וחבלין לשיירא וחנגיא אומר חבלין לבור אבל לא פסין אפי' תימא חנניא בור לחוד באר לחוד איכא דאמרי מדלא קתני חנניא אומר עושין חבלין לבור ופסין לבאר מכלל דלחנניא לא שנא בור ולא שנא באר חבלין אין פסין לא לימא מתני' דלא כחנניא אפילו תימא חנניא למאי דקאמר ת"ק קא מהדר ליה לימא מתני' דלא כר"ע י דתנן אחד באר הרבים ובור הרבים ובאר היחיד עושין להן פסין אבל בור היחיד עושין לו מחיצה גבוה עשרה מפחים דברי ר"ע ואילו הכא קתני לביראות לביראות אין לבורות לא אפי' תימא ר"ע באר מים חיים דפסיקא ליה לא שנא דרבים ול"ש דיחיד קתני בור מכונסין דלא פסיקא ליה לא קתני לימא מתני' דלא כר' יהודה בן בבא מ דתנן רבי יהודה בן בבא אומר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד ואילו הכא קתני לביראות ל"ש דרבים ול"ש דיחיד אפי' תימא ר' יהודה בן בבא מאי ביראות ביראות דעלמא מאי דיומדין א"ר ירמיה בן אלעזר דיו עמודין: ואונ"ית נתק"לקלבמיד"ה שלש"ה סימן: י' תנן התם ר' יהודה אומר כל השיתין פמורין חוץ מן הדיופרא מאי דיופרא אמר עולא אילן העושה דיו פירות בשנה "א"ר ירמיה בן אלעזר דיו פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון שנאמר י אחור וקדם צרתני כתיב 2 ויבן ה' אלהים את הצלע וגו' רב ושמואל חד אמר י פרצוף וחד אמר זנב בשלמא למ"ד פרצוף היינו דכתיב אחור וקדם צרתני אלא למ"ד זנב מאי אחור וקדם צרתני כדר' אמי דא"ר אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות בשלמא אחור למעשה בראשית דלא איברי עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות מאי היא אילימא משום

קללה הא בתחילה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם אלא למבול דכתיב יוימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה וגו' בשלמא למ"ד פרצוף היינו דכתיב יויצר תרון יודון אלא למ"ד זנב מאי וייצר כדר"ש בן פזי " דא"ר שמעון בן פזי 4 אוי לי מיצרי אוי לי מיוצרי בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב כוכר ונקבה בראם אלא למאן דאמר זנב מאי זכר ונקבה בראם לכדר׳ אבהו "דר' אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב י (כי) בצלם אלהים ברא אותו • בתחלה עלתה במחשבה לבראות שנים ולבסוף לא נברא אלא

לגינה ולקרפף. שאין הקיפן לדירה. קרפף היקף גדול חוץ לעיר להכנים שם עלים לאולר: אבל אם היה דיר. של בהמות שעושין בשדות היום כאן והיום כאן כדי לזבל׳ בגללי הבהמות: סהר. לבהמות של עיר: מוקלה. רחבה שאחורי הבתים: וחצר. שלפני הבתים. דכל הני הקיפן לדירה הוא והני פסי ביראות נמי הואיל ומימיהן ראויין לשתיית אדם תשמיש דירה מעלייתא הוא: גבו׳ חבלים לשיירא. כדתנן בפ"ק (דף מו:) מקיפין שלשה חבלים דכולה עומד הוא אבל פסין (6) לשיירא לא דהוי פרוץ מרובה ולא הותר אלא לבור משום בהמת עולי רגלים כדמפרש לקמן [כ:]: בור. מים מכונסין ועבידי דפסקי ומשום הכי אסר חנניא דומנין דפסקי מיא ובטלי מחיצות ולא הותרו פסי ביראות אלא מפני מימיהן של בהמת עולי רגלים: באר. מים חיים וביראות דמתניתין מדלא קתני בורות במים חיים קאמר: בור הרבים. אי פסקי מיא ° מדכרי אהדדי ולא מטלטלי התם: באר היחיד. דלא פסקי מיא: לבורום לא. ואפילו דרבים: מכונסיו דלא פסיהא ליה. דאיכא בור הרבים דמהני ואיכא בור דיחיד דלא מהני לא קתני: ואילו הכא ביראות קתני. דמשמע תרי חד דרבים וחד דיחיד: ביראות דעלמא. אכל ביראות קאי ולעולם דרבים: השיתין. מיני תאנים רעות כדאמר במס' ברכות (דף מ:): פטורין. מן הדמאי דכיון דרעות הן לא חס עלייהו עם הארץ ועישרן: חוץ מן הדיופרת. שהוח חשוב: דיו פירות. טוענין ב' פעמים בשנה: אחור וקדם לרתני. מלפנים ומאחור לרת לי לורת פנים: הצלע. בין לרב בין לשמואל לשון לדדין כמו ולצלע המשכן השנית (שמות כו): פרלוף. חילקו לשנים שהיה זכר מכאן ונקבה מכאן: זנב. היה לו לאדם הראשון ונטלו ממנו וברא את חוה: מאי אחור וקדם לרתני. למשמע ב' לורות: מאדם ועד בהמה. אדם הוזכר בפורענות תחילה: ה"ג היינו דכתיב ויילר בתרין יודין. דמשמע ב׳ לורות: חוי לי מילרי. שמלערני אם אעשה רצון יולרי: אוי לי מיולרי. אם אעשה רלון ילרי: זכר ונקבה ברחם. משמע מתחילת בריחתו היה זכר ונקבה זכר מלד זה ונקבה מלד זה: ברא אומו. משמע חד: ויכן. משמע שהיתה מחוסרת בנין: מאי ויבן. בנויהי ועומדת

היתה: שקילעה. קליעת שיער:

סחר], ב) לקמן כב:, ג) שם, ד) דמאי פ"א מ"א, ד) ברכות סא. ע"ש, ו) [פי׳ גוף. ערוך], ז) ברכות סח., מ) כתובות ח. ע"ם ברכות ע"ש שבת נה., י) בק"ח: הח בנויה, כ) ל"ל חיננא.

הגהות הב"ח

לשיירא דהוי פרון מרובה לא דלא הותר: (3) תום' ד"ה אפילו וכו' שרי די"ל : דמתניתין

גליון הש"ם

במחשבה. עי' ר"ה דף כו אלא למקום חתך. כעין זה חולין דף סח ע"כ: רש"י ד"ה בור הרכים וכו' מדכרי אהדדי. ע"

הגהות הגר"א

[א] גמ' דיו מנודה שבח ונה בית שתי נתחלל במדה שלשה. סימן כל"ל (והוא סימן לכל מימרות דר" רמיה ב"א עד הפיסקא):

מוסף רש"י

אלא לבאר הרבים בלבד. דאיכא תרתי מעליותה (לקמן כב:). דיו פנים. פרלופין בראו מחלה, אחד מלפניו ואחד מלאחריו, וללחו לשנים ועשה מן הלמה מענט ועפט מן הלמד מוה (ברכות טא.). היינו דכתיב אחור וקדם צרתני. לשון לוכה קום ביותר. נטון טונט זהיינו שני פרלופין (שם). היינו דכתיב ויבן. שהיה לריך בנין (שם). מאי ויבן. והלא כבר נבנה (שם).

רב ניסים גאון

כל השיתיו פטוריו. תמצא פירושו בברכות בפרק כיצד מברכין על הפירות. שיתיז אמר רבה בר בר מר ר' יוחנן תאיני. ז דבני מערבא מהוצאת העליז ועד הפגיז

אחד בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב יויסגור בשר תחתנה אלא למאן דאמר זנב מאי ויסגור בשר תחתנה אמר רב זביד ואיתימא ר' ירמיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק 9 לא נצרכה אלא למקום חתך בשלמא למ"ד זנב היינו דכתיב ויבן אלא למ"ד פרצוף מאי ויבן לכדר' שמעון בן מנסיא יי דדריש ר"ש בן מנסיא ויבן ה' אלהים את הצלע מלמר שקילעה הקב"ה לחוה והביאה לאדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בנייתא דבר אחר ויבן ה' אלהים אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא מלמד שבנאה הקב"ה לחוה כבניין